

tuba'daki (Cordoba) isyanın ardından 405'te (1014) müstakil bir devlet kuran ve Belensiye hâkimi Lebîb es-Saklebi ile iş birliği yaparak Balear adalarına kadar hâkimiyetini yayan Mücâhid, Dâniye'yi bir kültür merkezi haline getirmiştir. Endülüs'te sakalibenin varlığı, VI. (XII.) yüzyılda yeni Slav kölelerin getirilmemesi ve mevcut sakalibenin Endülüs halkıyla karışması sonucu ortadan kalkmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Theophanes, *The Chronicle of Theophanes* (trc. H. Turtledove), Philadelphia 1982, s. 48, 64-65; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 213-214, 237, 297; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (nşr. Yûsuf Es'ad Dâğır), Beyrut 1984, I, 50, 102, 201-202, 226, 303, 444; II, 3-5, 11, 222; ayrıca bk. İndeks; İbn Havkal, *Şûretü'l-arz*, s. 110, 119; Bekrî, *el-Mesâlik*, I, 330-340; ayrıca bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, III, 416; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics and Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 24-25, 41-42, 55-56, 58-59, 61, 68, 73-75, 100, 103, 116, 147; P. C. Scales, *The Fall of the Caliphate of Córdoba*, Leiden 1994, s. 132-141; B. J. Beshir, "Fatimid Military Society", *Isl.*, LV (1978), s. 37-56; D. Ayalon, "On the Eunuchs in Islam", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, I, Jerusalem 1979, s. 67-124; Muhammed el-Menûnî, "Şekâfetü's-Şakalibe bi'l-Endelüs", *Evrâk*, V-VI, Madrid 1982-83, s. 21-29; Y. Lev, "Army, Regime and Society in Fatimid Egypt, 358-487/968-1094", *IJMES*, XIX (1987), s. 337-365; Sihâm Mustafa Ebû Zeyd, "Târîhu's-Şakalibe fi Mısrî'l-İslâmiyye min sene 358-544 h./968-1149 m.", *Mecelletü külliyyeti'd-dirâsâti'l-insâniyye*, sy. 9, Kahire 1991, s. 143-216; E. Lévi-Provençal, "Sakalibe", *IA*, X, 89-90; P. B. Golden - C. E. Bosworth - P. Guichard - M. Meouak, "al-Şakaliba", *EI²* (İng.), VIII, 872-881. AHMET TAŞAĞIL

ti. Bu sırada 1678'de paşanın maiyetinde Çehrin Seferi'ne katıldı. Bu sefer esnasında bir Mevlî dervişinin etkisinde kalarak Mevlîliğe ilgi duymaya başladı. Öğrenimini tamamladıktan sonra Bursa'ya gidip İshak Hocası Ahmed Efendi'den Farsça Dede'den *Fuşûşü'l-hikem* okudu. Bir süre sonra İstanbul'a dönüp Fâtih Camii'nde altı ay kadar dersiâmlık yaptı. Edirne'ye giderek Edirne Mevlîhânesi şeyhi Neşâtî'nin yetiştirmesi Seyyid Mehmed Dede'nin yanında çile çıkarıp dede unvanını aldı. İstanbul'a dönüşünde Galata Mevlîhânesi şeyhi Gavsî Ahmed Dede'ye intisap etti, ondan bir yıl kadar *Meşnevî* okudu. Ardından Nesîb Dede, Hasîb Dede, Lebîb Dede, Vehbi Dede ve Münecimbaşı Ahmed Dede ile birlikte Mısır'a gidip üç ay kadar Siyâhî Dede'nin hizmetinde bulundu. Mısır'dan dönünce Galata Mevlîhânesi'nde şeyhi Gavsî Dede'ye hizmet etmeyi sürdürdü.

Beşiktaş Mevlîhânesi'ndeki mukabelelerde bulunan ve zaman zaman buradaki mukabelelere katılan IV. Mehmed ile sohbet etme imkânına kavuşan Sâkib Dede'nin bu sohbetlerde padişahla kurduğu yakınlık Münecimbaşı Ahmed Dede'nin onu kıskanmasına yol açtı. Bu dönemde İstanbul'dan ayrılıp Edirne'ye gitti. Serez, Filibe, Selânîk ve Bosna başta olmak üzere bütün Rumeli'yi dolaştı. Mevlîlik tarihinde önemli bir yere sahip olan *Sefîne-i Nefîse-i Mevlîviyân* adlı eserini bu sırada yazmaya başladı. Dönüşte Sucu Meh-

med Dede ile birlikte Konya'ya gitti. Burada Mevlî Âsitânesi postnişini II. Bostan Çelebi tarafından Kütahya Mevlîhânesi şeyhliğine tayin edildi (1102/1690). Kütahya Mevlîhânesi'nde kırk altı yıl şeyhlik yapan Sâkib Dede'nin vefatında Mevlîhânenin hazîresine defnedildiği kaydedilmekteyse de hazîrede kabrine dair bir işaret bulunmamakta, sandukası bugün cami olarak kullanılan mevlîhânenin camekânla ayrılan kısmında yer almaktadır. Vefatına Şeyh Galib, "Mâtemin güç eyleyip Gâlib gürûh-ı âşikân / Dediler târîh-i fevtin hay hatm-i Mevlî" beytini tarih düşürmüştür. Sâkib Dede, uzun yıllar süren şeyhlik döneminde aralarında önemli şahsiyetlerin de bulunduğu çok sayıda derviş yetiştirmiş, bunlar Esrar Dede tarafından "hânedân-ı Sâkibiyye" diye anılmıştır. Osmanlı modernleşmesinde büyük payı olan şeyh ailelerinden en önemlisinin başındaki Seyyid Ebûbekir Dede onun dervişidir. Sâkib Dede'den Seyyid Ebûbekir Dede'nin oğlu Ali Nutkî Dede'ye ve Şeyh Galib'e uzanan mânevî ve fikrî bir köprü kurmak mümkündür.

Şeyh Galib ve Esrar Dede'nin övgü dolu ifadelerle andığı Sâkib Dede, düzenli bir medrese tahsil gördükten sonra bilinçli bir şekilde Mevlîliğine kendine tarikat olarak seçmiştir. Bu bakımdan onun Mevlîliği diğer Mevlî şairlerinden farklı bir durum arzeder. Onlarda genellikle bir neşve, bir etki, bir kaynak olan Mevlîlik Sâkib Dede'de bir amaçtır. Sanatı bir vasıta olarak gören ve bütün gücüyle Mevlîli-

SAKARYA

Merkezi Adapazarı olan ve adını aynı ismi taşıyan akarsudan alan il (bk. ADAPAZARI).

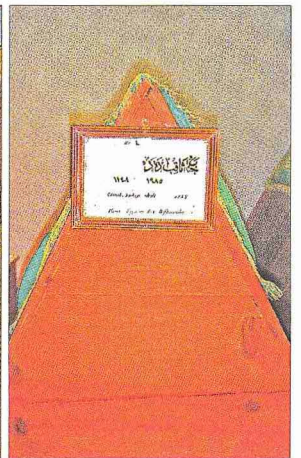
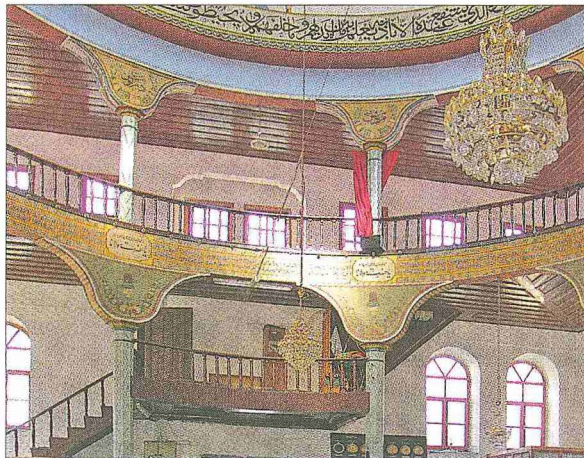
SÂKİB DEDE

(ö. 1148/1735)

Mevlî şeyhi, şair.

1062'de (1652) İzmir'de doğdu. Asıl adı Mustafa, babasının adı İsmâil, annesinin adı Halime'dir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin müridlerinden, Endülüs'ten İzmir'e göç eden bir mutasavvıfın soyundan geldiği rivayet edilir. İlk öğrenimini İzmir'de yaptı. On beş-on altı yaşlarında İstanbul'a giderek Mustafa Fâzıl Paşa'nın himayesinde tahsiline Fâtih Medresesi'nde devam et-

Mustafa Sâkib Dede'nin kırk altı yıl şeyhlik yaptığı Kütahya Mevlîhânesi'nin semâhânesiyle Sâkib Dede'nin türbe kısmı içindeki sandukası

ği işlemeye çalışan Sâkıb Dede bu sebeple çok uzun şiirler söylemiş, şiirlerinin büyük çoğunluğunu Mevlevîlik ve Mevlevîler'den bahisle bitirmiştir. 164 beyte ulaşan kasideleri ve ortalama on dokuz beyitlik gazelleri (en uzununu elli bir beyit) onun şiirlerinin vurgulanması gereken önemli bir özelliğidir.

Sâkıb Dede, divan şiirinde Nâbî'nin temsilciliğini yaptığı hikemî tarza uyan şiirleriyle de dikkat çeker. Tamamı nasihat ve hikmetli söyleyişe ayrılmış şiirleri bulunduğu gibi değişik konuları ele aldığı şiirlerinin pek çoğunda da öğüt vermekten kendini alamaz. Bu doğrultuda söylemiş olduğu "hizmet" redifli kasidesi devrinde çok beğenilmiş ve ondan bahseden kaynakların hemen hepsinde yer almıştır. Şiirleri çoğunlukla didaktik özellikler taşımakla birlikte zaman zaman fikirlerini duygu planına yükseltmeyi başarmıştır. Sâkıb Dede'nin edebî şahsiyetiyle ilgili özelliklerden biri de kimseye methiye söylemeyişi ve şiir sunmayıdır. Hiçbir devlet görevi almayan Sâkıb Dede, bu tür ilişkilerden elde edilecek menfaatin el etek öpmeye dayalı olduğunu şiirlerinde vurgulamış, her ne olursa olsun bir eserin hak ettiği değeri sonunda bulacağını söylemiştir.

Eserleri. 1. Divan. Mevlevîliğin divan edebiyatı içerisindeki en önemli temsilcilerinden biri olan Sâkıb Dede 5689 beyitlik hacimli bir divana sahiptir. Beş yazma nüshası bulunan eserin tenkitli neşri Ahmet Anı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu neşirde otuz yedi kaside, iki müsemmen, beş müseddes, iki tahmis, 165 gazel, bir müstezad, yirmi iki tarih kıtası, kırk sekiz rubâî, altmış bir kıta, elli bir nazım, bir mülemma' bulunmaktadır. **2. Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân** (I-III, Mısır 1283). Sâkıb Dede, Mevlevîlik tarihine dair eserinin ilk cildinde *Menâkıbü'l-ârifîn*'in bittiği tarihten kendi zamanına kadar Konya Mevlevî Âsitânesi'nde postnişin olan çelebilerin biyografilerine yer vermiştir. Karahisar (Afyon) ve Kütahya mevlevîhanelerinin kurucuları olan, anne tarafından Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin soyuna mensup çelebilerin biyografileriyle başlayan cildin sonunda Mevlânâ'nın soyundan ileri gelen kadınların biyografileri yer almaktadır. Eserin II. cildi çeşitli mevlevîhanelerde şeyhlik yapanlara ayrılmıştır. III. cilt yetmiş sekiz ünlü Mevlevî'nin biyografisini içerir. Sâkıb Dede, bu konuda kendisinden önce yazılan eserlerden faydalanarak meydana getirdiği çalışmasında şifahi kaynaklara da yer vermiş, bu

durum eseri zenginleştirmekle beraber bazı yanlışlık ve tutarsızlıklara yol açmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı, *Sefîne*'nin bu yönüne dikkat çekerek sıkı bir tarihî tenkide tâbi tutulmadan eserden faydalanmaya imkân olmadığını belirtir. Son derece ağır ve ağıdalı bir üslûpla yazılan kitap bu iki kusuruna rağmen Mevlevîlik tarihinin önemli kaynaklarından biridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 51*; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 197; Esrâr Dede, *Tezkire*, Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 1502, vr. 23*-25*; Hâlis Ahmed Dede, *Tufeylû Menâkıbü'l-kibârî'l-Mevlevî fi Menkabeti Hazret-i Şeyh Sâkıb el-Ma'nevî*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1186; Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü't-tevârihi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 5446, vr. 27*; Fatîm, *Tezkire*, s. 38, 39; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 26; *Osmanlı Müellifleri*, I, 50; Mehmed Ziyâ, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, İstanbul 1328, s. 236-238; a.mlf., *Yenikapı Mevlevîhânesi* (haz. Murat A. Karavelioğlu), İstanbul 2005, s. 143, 158; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 15-16, 111-114; Ahmet Arı, *Mevlevîlikte Bir Hanedanlık Kurucusu: Sâkıb Dede ve Divânı*, Ankara 2003; Kadir Atlansoy, "Kütahyalı Mevlevî Şairler Üstüne", *Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I (4-5 Haziran 1998)*, Kütahya 2000, s. 371-387; a.mlf., "Bursa'dan Konya'ya Seyahat'te Kütahya", *Yedi İklim*, X/68, İstanbul 1995, s. 71-77; Bilal Kemikli, "Kütahya Mevlevîliği: Mevlevîliğin Önemli Merkezlerinden Birisi Olarak Kütahya", *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi*, I/1, Konya 2003, s. 109.

▲ AHMET ARI

SÂKİT

(الساقط)

Râvinin cerhini
yahut sened ve metinden
kelime düşmesini ifade eden
bir hadis terimi.

Sözlükte "düşük; değersiz, itibarsız" mânalarına gelen sâkırt kelimesi, hadis terimi olarak farklı anlamları bulunmakla birlikte daha çok "sikalık (güvenilirlik) vasfını kaybetmiş râvi" karşılığında cerh lafzı olarak kullanılmaktadır. Terim ilk defa II. (VIII.) yüzyılda Yahyâ b. Saîd el-Kattân tarafından, Abdurrahman b. Ziyâd el-Meâfirî'nin (ö.161/778) zayıf bir râvi olduğunu, fakat rivayetleri atılacak derecede zayıf olmadığını göstermek amacıyla "İâ yûskatû hadîsühû (hadisi atılmaz) şeklinde bir ifade ile zikredilmiştir (İbn Adî, IV, 1590). Daha sonra sâkırt ve "sâkırtu'l-hadîs" ifadeyle yaygınlaşan terimi, IV. (X.) yüzyılın başlarından itibaren râvilerin cerh sıralamasında birinci mertebeye bulunan kez-

zâb, deccâl ve yedau'l-hadîs gibi en şiddetli cerh delâlet eden sözlerden biri anlamında kullanıldığı görülmektedir. Muteahhirîn döneminde cerh ve ta'dil lafızlarını daha ayrıntılı biçimde yeniden tasnif eden Zehebî ve Sehâvî'ye göre sâkırt ve sâkıtu'l-hadîs cerhin üçüncü, Zeynüddin el-İrâkî'ye göre ikinci, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Takrîbü't-Tehzîb*'deki sıralamasına göre onuncu mertebeye bulunan lafızlar arasında yer alır (Leknevî, s. 141, 152, 176). Bu lafızlarla cerhedilen râvi sikalık vasfını kaybetmiş sayılır ve hadisi yazılmadığı gibi başka yollardan rivayet edilip edilmediği bile araştırılmaz. Terim, zaman zaman uydurma ve çok zayıf olan hadisin değerli olduğuna işaret etmek üzere de kullanılmaktadır.

Bir hadisin senedinde atlanan râvi veya metninde bir sebepten dolayı düşen yahut atlanan bir kısım olursa buna da sâkırt denir. Senedinde sâkırt râvi bulunan hadis atlanan râvilerin sayısına ve şekline göre farklı isimler alır. Seneden düşen râvi veya râviler tâbiîn ile Hz. Peygamber arasında ise hadis mürsel, sahâbî râviden sonra bir râvi veya peşpeşe olmayarak birkaç râvi düşmüşse münkatî', peşpeşe iki veya daha fazla râvi düşmüşse mu'dal, senedin müellif tarafından kısmından bir veya birkaç râvi düşmüşse muallak, bir râvisi atlandığı halde atlanmadığını zannettirecek şekilde rivayet edilmişse müdelles olarak adlandırılır. Hadisin metninde bulunduğu halde yazarken sehven atlanan kelime veya cümle için de sâkırt yahut "sakt" terimleri kullanılmaktadır. Bu tür atlama veya düşmeler, satır aralarında atlandığı yerin hemen önüne ilâve edileceği yeri gösteren bir işaret konarak sayfa kenarına yazılır (bk. LAHAK).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 37; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 1590; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî ve âdâbî's-sâmi'* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1403/1983, I, 279; a.mlf., *el-Kifâye* (nşr. Ebû Abdullah es-Sevrakî-İbrâhîm Hamdî el-Medenî), Medine, ts. (el-Mektebetü'l-ilmîyye), s. 22, 23, 104, 370, 390; Kâdî İyâz, *el-İlmâ'* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1389/1970, s.162-163; İbnü's-Salâh, *Ulûmü'l-hadîs*, s. 126, 193-195; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 176; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb* (nşr. Muhammed Avvâme), Halep 1411/1991, s. 74; Sü-yûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1409/1989, II, 79-81; Ali el-Kârî, *Şerhu Nuḥbeti'l-fiker*, İstanbul 1327, s. 234, 236; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 141, 152, 176; Emîr es-San'ânî, *Tavziḥu'l-efkâr* (nşr. Salâh b. Muhammed Uveyza), Beyrut 1417/1997, I, 224, 225; II, 166-167, 219-220.

▲ ABDULLAH AYDINLI